

Batı Trakya Türk Azınlık Eğitiminde Arap Harflerinden Latin Harflerine Geçişe Verilen Tepkiler

Sebahattin Abdurrahman*

Özet

Batı Trakya Türkleri Osmanlı İmparatorluğu sonrası Balkanlarda varlığını sürdüren topluluklardan birisidir. 1923 Lozan Antlaşmasının imzalanması sonrası Yunanistan'ın kuzey doğusunda, Batı Trakya'da, azınlık olarak kalan Batı Trakya Türkleri'nin azınlık tarihleri boyunca en çok tartışılan ve mücadele edilen konulardan biri eğitimidir.

Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonra Yunanistan eğitim sistemine dahil edilen ve sadece azınlık çocuklarının kayıt olabildiği Batı Trakya'daki azınlık okullarındaki eğitimin yapısı ve içeriği 1920'lerin sonlarından itibaren şekillenmeye başlamıştır. Bu yıllardan itibaren azınlık okulların yönetimi, müfredat kitaplarının temini, öğretmenlerin göreve getirilmeleri gibi konular da azınlık eğitiminin ayrılmaz sorunları olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, 1928'de Türkiye'de gerçekleşen harf devrimine paralel olarak Batı Trakya'daki azınlık ilkokullarındaki Türkçe derslerde o güne kadar kullanılan Arap harflerinin yerine Latin harflerine geçilmesi süreci de bu dönemde azınlık eğitiminde dikkat çeken konulardan birisidir.

Türkiye'deki eğitimde yaşanan yeniliklerin Batı Trakya Türkleri arasında destek bulması toplum içinde Arap harfleri yerine Latin harflerinin kullanılması yönünde istekleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda girişimler başlamış ve 1928 yılında İskeçe'ye bağlı Kireççiler Türk İlkokulu'nun eğitimde Latin alfabesine geçmesiyle Batı Trakya azınlık eğitiminde Türkçe alfabe konusunda değişim süreci de başlamıştır. Latin harfleriyle eğitime karşı güçlü bir direncin görüldüğü bu yıllardan sonra Latin alfabesiyle eğitim veren okulların sayısı her geçen gün artmıştır. Yenilikçilerin bu kazanımlarıyla beraber azınlık eğitiminde etkileri uzun yıllar sürecek olan yeni ve eski Türkçeciler bölünmesi de başlamıştır.

Bu çalışmada Türkiye'de gerçekleşen 1928 harf devriminin, Batı Trakya azınlık eğitiminin şekillenme yıllarındaki etkileri incelenecektir. Bu süreçte Batı Trakya Türk toplumunda bölünmelere ve gerginliklere neden olan Arap harflerinden Latin

* Dr., The London School of Economics and Political Science, London/ENGLAND, s.aptourachman@lse.ac.uk, DOI: 10.37879/9789751756480.2023.27

harflerine geçiş analiz edilecektir. Bu analiz ve değerlendirmeler, dönemin bazı azınlık gazetelerinin birincil kaynak olarak kullanılmasıyla ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı Trakya Türkleri, Batı Trakya Türk Azınlık Okulları, Atatürk Devrimleri, 1928 Harf İnkılabı, Mustafa Sabri Efendi, Yzsellikler.

The Process of Replacing the Arabic Script with the Latin in Western Thrace Turkish Minority Schools

Abstract

The Western Thrace Turks are one of the few remaining Turkish communities in the Balkans from the Ottoman Empire. They became a minority in the Greek territories, in the country's north-east, following the ratification of the Treaty of Lausanne in 1923. Education has been one of the most disputable issues throughout their minority history.

Following the ratification of the Treaty of Lausanne, the education in minority schools in Western Thrace became part of the Greek national educational system and by the end of the 1920s, the structure of the minority education began to shift. Accordingly, the management of minority schools, the appointment of teachers and issues with textbooks emerged as inseparable problems of minority education. In addition to these problems, replacing the Arabic script with Latin in Turkey in 1928 created a new problem for minority education in Western Thrace where Arabic script was the only alphabet used in minority schools until 1928. Such a transformation became one of the most controversial issues within the minority as it resulted in a division of minority schools and long-lasting effects on the education of minority children.

The emergence of gradual support for the Latin script intensified the demands for replacing the Arabic script with Latin in Western Thrace minority education. Accordingly, following an application by minority families, Kireççiler Turkish Minority Primary School became the first minority school replacing the Arabic script with the Latin. With this, the process of alphabet transformation in minority schools began. Although there were strong reactions from the supporters of the Arab alphabet towards the transformation during the late 1920s, the number of minority primary schools replacing the Latin alphabet gradually increased in the following years. This led to years of wider division within the minority community.

This study will first look at the effects of alphabet change in Turkey on the minority education in Western Thrace during its first years. Secondly, the division among the Western Thrace Turks in the context of process of alphabet transformation in

minority schools will be explored. Minority newspapers published during the 1920s will be used as primary sources in this study.

Keywords: Western Thrace Turks, Western Thrace Turkish Minority Schools, Atarürk Reforms, 1928 Language Reform, Mustafa Sabri Efendi, Hundredandfiftyers.

Giriş

14. yüzyıldan itibaren Balkan coğrafyasındaki egemenliğini genişletmeyi başaran Osmanlı İmparatorluğu etkinliğinin ve devlet idaresinin zayıfladığı 17. yüzyıldan sonra Fransız Devrimi'nin etkisiyle bağımsızlığını ilan eden yeni ulus devletlerle girdiği savaşlarda istediğini elde edemeyerek Balkan coğrafyasından zorunlu olarak çekilme süreci içine girmiştir. 1830 Londra Konferansı ile bağımsızlığı tanınan Yunanistan'dan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda güç ve toprak kaybetmesi 3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması ve 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması ile devam etmiştir.¹ Egemenlik ve toprak kaybı 19. yüzyıl boyunca sürmüş ve en nihayetinde Balkan Savaşları sonrası Batı Trakya bölgesi de dahil olmak üzere Meriç nehrinin batısından itibaren Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinden çıkmıştır.²

Her ne kadar, 10 Ağustos 1913 Bükreş Antlaşmasından sonra dönemin ordu komutanı Enver Paşa'nın emriyle başlayan Doğu Trakya'yı geri alma harekati, Süleyman Askeri ve Eşref Kuşçubaşı komutasında Edirne'nin batısına geçerek Batı Trakya'ya uzamış ve ardından 1 Ağustos 1913 yılında, bölge insanının da desteğiyle başkenti Gümülcine olan 'Garbî Trakya Hükûmet-i Muvakkatesi (Batı Trakya Geçici Hükümeti) ve hemen sonrasında Garbî Trakya Hükûmet-i Müstakillesi'nin (Batı Trakya Bağımsız Hükümeti) kurulması ile sonuçlanmış ve bölge yaklaşık iki ay bu idarenin yönetiminde kalmış olsa da imzalanan İstanbul Antlaşması uyarınca bölge Ekim 1913 tarihinde Bulgaristan'a bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Bulgaristan yönetiminde bulunan bölge, Bulgaristan'ın da dahil olduğu İttifak Devletleri'nin savaşı kaybetmesiyle Bulgaristan'ın egemenliğinden çıkarak önce İtilaf Devletleri adına kısa bir süre Fransa'nın idaresine verilmiş, Mayıs 1920'den itibaren de Yunanistan bölgede kontrolü filen ele almıştır.

1 Halit Eren, *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul 1997, s. 18-20.

2 Antonis Klapsis, "Turkey's search for a new foreign policy, 1923-1925: the view of Greek diplomacy", *Balkan Studies*, C 46, 2007, s. 81.

Bu tarihten itibaren Yunanistan'ın kontrolünde kalan Batı Trakya bölgesinin ve Batı Trakya Türkleri'nin kaderi Ankara hükûmetinin Lozan Konferansı görüşmeleri süresince dile getirdiği plebisit gibi farklı önerilere rağmen değişmemiş ve bölge, 1923 Lozan Antlaşması ile daimî olarak Yunanistan'a bırakılmıştır. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan millet sistemine göre devletin hâkim unsuru konumunda olan Batı Trakya Türkleri'nin günümüze kadar sürecektir resmi azınlık tarihlerinin de başlangıcını ifade etmektedir. Bu tarihten itibaren Batı Trakya Azınlık üyelerinin dini, eğitim ve kültürel alanlardaki yaşamları ve hakları, başta Lozan Antlaşması olmak üzere Yunanistan'ın imzaladığı 1913 Atina Antlaşması ve 3 Numaralı Protokol'ü, 10 Ağustos 1920 Yunan Sevr'i gibi genelde grup azınlık hakları düzenleyen uluslararası belgelere dayanılarak koruma altına alınmıştır.³ Nitekim bu çalışmanın konusu olan batı Trakya Azınlığı'nın eğitimi, azınlık okullarının idaresi yukarıda bahsi geçen uluslararası antlaşmaların kapsadığı önemli konulardan olduğu gibi Lozan Antlaşması'nın da azınlık haklarını düzenleyen 3. Bölüm maddelerinden 40 ve 41. Maddeleri tarafından da özetle şu şekilde koruma altına alınmıştır:

“Madde 40: Müslüman Azınlığa mensup Yunan uyrukları... giderlerini kendileri karşılamak üzere her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe yapmak bakımından eşit haklara sahip olacaklardır.

Madde 41: Genel eğitim konusunda Yunan Hükûmeti Müslüman uyrukların önemli bir oranda ikamet ettikleri kentler ve kasabalardaki azınlık çocuklarının ilk okullarda kendi dilleriyle öğretim görmeleri için gerekli kolaylığı sağlayacaktır... Müslüman uyrukların önemli bir oranda buldukları kentler ve kasabalarda Devlet bütçesi, belediye bütçesi ve diğer bütçelerce eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlerden ayrılacak paralardan yararlanma ve ödenek alma konusunda hakça bir pay almaları sağlanacaktır.”

Batı Trakya Türk Azınlık Eğitiminin İlk Yılları

1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile Osmanlı'daki millet sistemi çerçevesinde bölgede faaliyet gösteren Müslüman/Türk okullarının Yunanistan kontrolünde kalması kesinleşmiş ve akabinde bu okullar Lozan Antlaşması hükümleri doğrultusunda “azınlık okulları” statüsünde Yunanistan ulusal eğitim

3 İlgili Antlaşmalar ve maddeleri hakkında detaylı bilgiler için bk. Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Ankara 1986, s. 33-37.

sistemine dahil edilmiştir.⁴ Bu aynı zamanda uluslararası hukuk tarafından garanti altına alınan azınlık eğitim haklarının uygulanması bağlamında Batı Trakya Türk Azınlığı ile Yunan Devleti arasında bugüne kadar sürecek bir mücadelenin de ortaya çıkışıdır. Yunan Devleti'nin o dönemde ilkokul ve medreselerden oluşan Batı Trakya Türk Azınlık eğitimine ciddi müdahalesinin görülmediği bu ilk yıllarda, azınlık üyeleri uluslararası hukukun koruma altına aldığı ve özerk azınlık eğitiminin ayrılmaz unsurları olarak kabul edilen azınlık okullarının yönetimi, müfredatın belirlenmesi ve öğretmenlerin seçilmesi gibi alanlarda, özellikle de günümüze kıyasla rahat hareket etmişlerdir.⁵ Bu durum, azınlık okullarında Yunanca ve Türkçe olarak iki dilli eğitimin şekillenmeye başladığı 1920'li ve 1930'lu yıllarda, birkaç ilkokul hariç (Gümölcine ve İskeçe şehir merkezlerinde) verilen eğitim kalitesinde önemli bir değişiklik getirmemiş, okulların fiziki yapıları, eğitim materyali ve yetişmiş öğretmen eksiklikleri azınlık eğitimini bu yıllarda olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Yunan Devleti'nin belli oranda sağladığı maddi yardımlar da bu yetersizliği ortadan kaldırmaya yetmemiştir.⁶ Aarbakke, sağlanan yardımlara rağmen çok az okulun temel eğitim araçlarına sahip olabildiğini (sınıf tahtası gibi), yardımların düzenli olamadığını ve uygun bir şekilde kullanılmadığını, okulların çok büyük kısmının tüm öğrencilerin bir sınıfta eğitim aldığı ilkokullardan oluştuğunu söylemektedir.⁷ Örneğin 1929-1930 eğitim-öğretim yılında 241 ilkokuldan 217'si tek, 12'si iki, 7'si üç ve 3'ü 4 sınıftan oluşurken yalnızca 2 ilkokul altı dersliğe sahipti.⁸

Lozan sonrası devralınan azınlık okullarının işleyişini gözetleme ve yerel düzeyde yönetme yetkisi 1921 yılında kurulan ve dönemin Trakya Genel Valiliği'ne bağlanan "Müslüman Okulları Müfettişliği"ne⁹ verilmiştir. Yunan ulusal eğitim

4 Konstantinos Tsitselikis-Giorgos Mavrommatis, *Turkish: The Turkish Language in Education in Greece*, Mercator-Education, Leeuwarden 2003, s. 8.

5 Sebahattin Abdurrahman, *Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, Tarih Vakfı, İstanbul 2019, s. 41.

6 Alexis Alexandris, *The Greek Minority of İstanbul and the Greek-Turkish Relations 1918-1974*, 1983, s. 120-122.

7 Vemund Aarbakke, *The Muslim Minority of Greek Thrace*, Bergen Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bergen 2000, s. 127-128.

8 Konstantinos Tsitselikis, *Old and New Islam in Greece: From Historical Minorities to Immigrant Newcomers*, Martinus NIJHOFF Yayınları, Laiden-Boston 2012, s. 448.

9 Tsitselikis Müslüman Okulları Müfettişliği'nin 1921 yılında kurulduğuna yönelik bilgiyi 1936 yılında kurulan Yabancı ve Azınlık Okulları Müfettişliği'nin Yunan Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı raporu referans olarak vermektedir. Bk. Tsitselikis, *age*, s. 454. Müfettişlik makamı hakkında çeşitli

sistemine dahil olduktan sonra 1926 yılında dönemin Trakya Genel Valisi'nin hazırladığı raporda Batı Trakya'da 307 azınlık ilkokulunun bulunduğu, bunlardan 48 tanesinin kapalı olduğu, faaliyette olan okullarda 6326 azınlık öğrencisinin eğitim gördüğü, 305 Türk/Müslüman öğretmene karşılık Yunan öğretmenin olmadığı bilgisi verilmiştir.¹⁰ Çalışmasında bölgede o döneme ait okul ve öğrenci sayılarını paylaşan Aarbakke, 1930 yılında ilkokul sayısının 305, öğrenci sayısının da 1934'te 12.000 olduğunu söylemektedir.¹¹

Bunun yanında o dönemde azınlık okulları için düzenli bir müfredat uygulamasından bahsetmek mümkün değildir. 1927 yılında Batı Trakya İslâm Müfettişliği tarafından “Garbi Trakya Mekâtib-i İslâmiyesine Mahsus Tedrisat ve İdare Talimatı” adlı bir müfredat yayınlanmış olsa da¹² bu müfredata rağmen okullarda sabit uygulamaya geçilememiştir. Düzenli bir müfredatın uygulanmadığı ilk yıllarda öğrencilerin derslere devamlılığında da bir başarı sağlanamamış ve eğitim tamamen, öğretmen-veli ilişkisi temelinde gerçekleşmiştir.

Batı Trakya Türkleri'nin eğitim tarihinin ilk yıllarında azınlık okullarında ve eğitiminde yukarıda bahsi geçen başlıca sorunlar yaşanırken, 1920'lerin ortalarından itibaren Türkiye'de gerçekleşen devrimlerden sonra başta azınlık okulları ve eğitimi olmak üzere azınlık üyeleri arasında devrimlere yaklaşım konusunda ayrışmalar ve bölünmeler ortaya çıkmış ve Batı Trakya azınlığı sancılı bir sürece girmiştir. Bu bağlamda, Batı Trakya Türkleri arasında da Türkiye'deki özellikle ‘Şapka’ ve ‘Harf’ inkılablarıyla alakalı ciddi gerilimler yaşanmış ve azınlık içinde bir bölünme meydana getirmiştir.

Batı Trakya'da Devrimler

Lozan Antlaşması'nın imzalanması, Batı Trakya Türkleri için Yunanistan'daki resmi azınlık tarihlerinin başlaması açısından bir dönüm noktasını ifade

---

kaynaklarda değişik dönemler için farklı isimler geçmektedir. Örneğin uzun yıllar Batı Trakya'da Çepelli (Mishos-Mıσχοç) Türk Azınlık İlkokulu'nda görev yapmış emekli öğretmen Rahmi Ali kitabında, 1927 yılında müfredat yayımlayan bir ‘Batı Trakya İslam Müfettişliği’nden bahsederken yine bir başka müfettiş Minas Minaidis'i anlatırken de müfettişin kullandığı mühürde ‘Gümülcine İslam Mektepleri Müfettişliği’ yazdığını belirtmektedir. Bk. Rahmi Ali, *Ebed'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türkleri'nde Eğitim*, Bakes Yayınları 27, Gümülcine (Komotini), 2015, s. 86-106. 1954 yılında kabul edilen 3065/1954 sayılı Kanun Hükmünde Kararname de ise bu kurum ‘Türk Okulları Müfettişliği’ olarak isimlendirilmiştir.

10 Tsitselikis, *age.*, s. 447.

11 Aarbakke, *age.*, s. 127-130.

12 Ali, *age.*, s. 104.

ederken; Türkiye Cumhuriyeti bakımından ise, Türkiye'nin uluslararası arenada bağımsız yeni bir devlet olarak tanınması ve varlığının teyit edilmesi anlamında tarihi bir başlangıcı ilan etmektedir. Klapsis, Lozan Antlaşması'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun ölümü, Kemalist Türkiye'nin doğumunu işaret ettiğini, geçmişle kıyaslandığında bu dönemin tarihi bir sürecin başlangıcı olduğunu ve Kemalizm etkisinin kısa süre içinde hayati yenilikler dalgasıyla kendini yeni Türkiye'de gösterdiğini belirtmektedir.¹³ Bu bağlamda, Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyeti'nin seçilmiş ilk başkanı olarak başta Halifelik'in Kaldırılması (1924), Tarikatların Kaldırılması, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması (1925), Şapka ve Kıyafet Kanunu (1925), Medeni Kanun'un kabulü (1926) ve Harf Devrimi (1928) gibi çok sayıda yeniliği hayata geçirerek yeni bir devlet yapısının, hukuki ve siyasi sistemin temellerini atmıştır. Bu yenilikleri çok sayıda benimseyen olduğu gibi yeniliklere karşı çıkanlar da olmuştur. Bu konularla ilgili tartışmalar yıllar boyu devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Zaman zaman ortaya çıkan tartışmalarla ilgili Ortaylı, bu devrimlerden harf değişiminin, “yazılı edebiyat ve bürokrasinin en önemli altyapı unsuru” sayılması sebebiyle “Türkiye’de bir ulusal ve dini çatışma, bir ideolojik kavga haline dönüştüğünü” belirtmektedir.¹⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında hayata geçirilen yeniliklerden sonra ortaya çıkan çatışma/tartışma ve bölünmeler sadece Türkiye ile sınırlı kalmamış, özellikle Müslümanların ve Türklerin yoğun olduğu diğer bölgelerde de kendini göstermiştir. Bu çerçevede, Osmanlı mirasının Balkanlar'daki temsilcisi konumunda kalan/bırakılan Türkler arasında, Türkiye’de başlatılan yeniliklerle bağlantılı olarak gerilimler ve bölünmeler çok geçmeden şiddetli bir şekilde yaşanmaya başlanmıştır. Bu durumun önemli sebeplerinden biri, Lozan Konferansı'nda kabul edilen genel affa istinaden Türkiye'nin sınırları içinde bulunmasını istemediği, Nisan 1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanan ve 150'likler olarak bilinen listeden bazı önemli isimlerin Balkan ülkelerine yerleşmiş olmalarıdır. Çünkü bu kişiler, Türkiye’de hayata geçirilen devrimler aleyhinde sığındıkları ülkelerde faaliyetlerde bulunmuş, gazeteler çıkarmışlar ve toplumların özellikle dini kurumlarında söz sahibi konuma gelmişlerdir. Balkanlar genelindeki ülkelere yerleşen 150'liklerin Türkiye'deki devrimler aleyhinde yürüttükleri faaliyetler, sığındıkları ülkeler ile Türkiye arasındaki ilişkilere de yansımış, zaman zaman Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Nitekim Türkiye, bu kişilere yönelik

13 Klapsis, agm., s. 83.

14 İlber Ortaylı, “Harf Devrimi”, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/harf-devrimi-41938739>, son erişim tarihi: 28.03.2022.

tepkilerini, Bulgaristan ve Yunanistan örneklerinde olduğu gibi, sığındıkları ülkeler nezdinde devamlı olarak dile getirip gerekli tedbirlerin alınmasını talep etmiştir. Boyar ve Fleet'in belirttiği gibi, Türk hükümeti, ülkedeki devrimlere karşı olan faaliyetlerin sonlandırılması için Bulgaristan'a karşı diplomatik baskı uygulamış ve Bulgaristan'ın iki ülke ilişkilerine zarar veren faaliyetlere yönelik tutumunu kabul edilemez bulmuştur.¹⁵

Bulgaristan'da ortaya çıkan ve Türkiye'deki devrimler nedeniyle meydana gelen toplumsal gerilimlerin ve bölünmelerin bir benzeri aynı yıllarda Müslüman Türklerin yoğun olarak yaşadığı Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde de cereyan etmiştir. Başta son Osmanlı Şeyhülislâmı Mustafa Sabri Efendi olmak üzere 150'likler içindeki bazı önemli isimlerin bu bölgeye gelmeleri ve bu kişilerin kısa sürede azınlığın muhafazakâr kesimi ile vakıflar ve müftülük gibi dini kurumlar nezdinde etkili olması, Batı Trakya'da Türkiye'deki devrimlere karşı önemli bir muhalefetin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Erdem, "Mustafa Sabri taşıdığı "Şeyhülislamlık" unvanıyla Batı Trakya Türklerinin muhafazakâr kesimi tarafından kabul görmüştür" demektedir.¹⁶ Erdem gibi Akdeniz de çalışmasında, Batı Trakya'ya yerleşen 150'liklerin Türkiye'deki devrim ve yenilik hareketlerinin Batı Trakya'da benimsenmemesi ve bunlara karşı muhalif bir hareketin oluşması için çalıştıklarını ve Türkiye'deki devrimlerin Batı Trakya'da hayata geçmesinden yana olan gençleri olumsuz etkilediklerini belirtmektedir. Akdeniz, ayrıca bu devrimlerin hayata geçmesine karşı oluşan hareket içinde Türkiye'den sürülen 150'liklerin yanı sıra azınlık üyelerinden de etkili rol alanların olduğunu isimler vererek açıklamaktadır.¹⁷ Bu şartlar altında Türkiye'deki devrimlere karşı Batı Trakya'da muhalif bir hareketin ortaya çıkması ve güçlenmesi zor olmamıştır.

Bu süreç devam ederken, Batı Trakya Türkleri arasında kısa sürede Türkiye'deki devrimleri destekleyenler de yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamış ve bu süreci farklı girişimler takip etmiştir. Bu durum kaçınılmaz olarak kısa sürede Azınlık arasında Türkiye'deki yeniliklerle ilgili ilk bölünmeyi tetiklemiş ve bu bölünme zamanla daha belirgin hale gelmiştir. Şapka ve kıyafet devriminin benimsenmesi

15 Ebru Boyar-Kate Fleet, "A Dangerous Axis: The 'Bulgarian Müftü', the Turkish Opposition and the Ankara Government, 1928-36", *Middle Eastern Studies*, C 44, S. 5, Eylül 2008, s. 780.

16 Nilüfer Erdem, "Mehmet Hilmi'nin Yeni Adım Gazetesi'nde Batı Trakya Türkleri'nin Yeni Türk Alfabeti'ne Geçmesi İçin Verdiği Mücadele", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 14, S. 2, Aralık 2012, s. 159.

17 Melih Akdeniz, *Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930-1981)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2018, s. 91-92.

ile bağlantılı tartışmalar ve gerginlikler ortaya çıkan bu bölünmenin ilk adımları olmuştur. Toplum içinde yaşanan bu bölünme ve gerilim, Bulgaristan örneğinde olduğu gibi iki grup arasında kalmamış, kısa süre içerisinde Türkiye ve Yunanistan devletleri arasındaki ilişkilerde de bir soruna dönüşmüştür. Türkiye, Yunanistan'dan sığınmacılara karşı eyleme geçmesini talep ederken, Yunanistan yetkilileri bu duruma ilk başlarda kayıtsız kalmışlardır. İngiliz *Sheffield Independent* gazetesi paylaştığı haberde, Atina'nın Ankara'daki yeniliklere olumlu yaklaşmakla birlikte, Yunanistan'ın uluslararası hukuktaki yükümlülükleri çerçevesinde ülkesinin Trakya bölgesinde yaşayan Türklere fes yerine şapka giymeleri veya eski 'Türkçe' yerine Latin alfabesinin kullanılması yönünde baskı yapamayacağı yönündeki yaklaşımını Ankara'ya iletmiş yazmaktadır.¹⁸

İki ülke arasında da sorun haline gelen azınlık içindeki bölünmenin yaşandığı bu ilk yıllarda dönemin Gümülcine Müftüsü Mehmet Hafız Nevzat Efendi şapka ve kıyafet devriminin Batı Trakya'da uygulanmasına şiddetle karşı çıkanların başında gelmiştir. Nitekim yetkisi çerçevesinden bu yönde çok sayıda karar alınmasını sağlamıştır. Şapka takan erkekler ile manto giyen kadınlara nikah kıyılmaması, nikah kıyan imamların görevden alınması, bu kıyafetleri giyenlerin öldükten sonra Müslüman mezarlıklarına defnedilmemesi ve yeni kıyafetleri giyenlerin miras haklarının yok sayılması gibi devrim karşıtı kararlar müftünün etkisinin büyüklüğünü ve ciddiyetini göstermektedir. Bunlar, dönemin Vakıflar İdaresi ile birlikte azınlık için en önemli iki kurumdan biri olan Müftülük kurumunun devrimlere karşı yayınladığı önemli kararlardan bazılarıdır.¹⁹ Şehirdeki Cemaat okullarına bağlı azınlık okullarında görev yapan öğretmenlerden şapka takanların da görevlerine son verilmiştir.²⁰ Bu konularla alakalı çok sayıda haberi kaleme alan *Edirne Postası* adlı gazete bu gerilimi dile getirilmiş ve "medeni hayatın nurlu izlerinde yürümek isteyen uyanık Türklerin" firarilerin ve softaların tacizlerinden kendilerini kurtaramadıklarını yazmıştır.²¹

Batı Trakya'daki 150'liklerin bu dönemde etkili muhalefeti devam ederken

- 18 "Turks under Greek Rule: Tension Growing More Acute", *Sheffield Independent*, Kasım 1928, s. 1.
- 19 Tefik Hüseyinoğlu-Mehmet İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük, Müftülükler ve Müftüler*, Bakes Yayınları: 32, Gümülcine (Komotini) 2018, s. 130-134.
- 20 Dönemin Cemaat idaresine bağlı azınlık ilkokulunda görev yapan öğretmen Mehmet Nuri Kavaklı görevine son verilen öğretmenlerden birisidir. Daha detaylı bilgi için bk. "Azınlığa Hizmet Edenlerin Tamıyor ve Anıyoruz", *Birlik*, Ağustos 1963, s. 13.
- 21 "Gârbi Trakya Mektubu: Firariler Elinden Türklerin Çektiği Cefa", *Edirne Postası*, 19 Nisan 1929, S. 295, s. 1.

yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'deki yeniliklerin Batı Trakya Türkleri tarafından benimsenmesini savunanların da sayıları ve etkileri her geçen gün artmıştır. Bununla birlikte, şehirlerdeki azınlık okullarının yönetiminden sorumlu azınlık Vakıf İdareleri'nin ve Müftülük kurumlarının yönetimi bu yıllarda devrimlere karşı olanların kontrolünde kalmıştır. Bu nedenle, devrimlerden yana olanlar ve bu devrimlerin Batı Trakya'da da hayata geçmesini savunanlar bu yöndeki çalışmalarını ve görüşlerini temel olarak basın üzerinden yürütmüşlerdir. Bu sebeple, Öksüz'ün de ifade ettiği gibi, gazeteler Türkiye yanlısı, milliyetçi ve İnkılaplardan yana olanlar ile Türkiye karşıtı ve Cumhuriyet aleyhinde faaliyet gösterenler olarak "iki karşı rakip" haline dönüşmüştür.²² Basın üzerindeki bu çalışmalarını ve mücadelelerini kısa sürede içerisinde yeni azınlık okulları ile derneklerinin kurulması girişimleri takip etmiştir.

Devrimlerin gerek basın yoluyla gerekse yeni azınlık derneklerinin kurulmasıyla azınlık üyeleri arasında yayılmasını sağlamak amacıyla yapılan çalışmalarda öne çıkan kişi ise Mehmet Hilmi'dir. Edirne Lisesi'ni takiben Edirne Öğretmen Okulu'nda okuyan Mehmet Hilmi, Batı Trakya'ya döndükten sonra önce Yenice'de daha sonra da İskeçe Merkez İlkokulu'nda öğretmenlik yapmıştır. Dönemim zor şartları altında özellikle de Rum mübadillerin azınlık okullarına da yerleştirilmeleriyle işsiz kalmıştır. Bunun akabinde inandığı fikirleri savunmak için Batı Trakya'nın ilk Türkçe gazetesi *Yeni Ziya*'yı çıkarmaya başlamıştır.²³ Sürgünde olduğu zaman dilimleri dışında vefat ettiği 1931 yılına kadar Atatürk devrimlerinden yana düşüncelerini önce *Yeni Ziya*, daha sonra *Yeni Adım* gazetesinde savunmuş olan Mehmet Hilmi; basın hayatındaki faaliyetlerinin yanı sıra tüzüğünde "Türk devriminin yarattığı kültürel, toplumsal ve dini yeniliklerin Batı Trakya Türkleri arasında yayılması"ni kuruluş amaçları arasına almış olan İskeçe Türk Gençler Yurdu'nun 1927 yılında kurulmasında da önemli rol oynamıştır. Gazetelerinde devrimlerden yana yayınladığı çok sayıda makalesi bulunan Mehmet Hilmi, yayınlarından birinde devrimlerin Batı Trakya'da benimsenmesini şu şekilde savunmaktadır:

"Değil yalnız Türkiye'de, dünyanın her tarafında her Türk ferdi, milletinin attığı adımlardan aynı derecede emin olduğu gibi, onları kalbinin en ateşli bir imanı ile, iradesinin bütün kuvvetiyle benimsiyor, takip ediyor...Türk

22 Hikmet Öksüz, "Batı Trakya Türk Basımında Atatürkçü Bir Gazete İnkılâp (1930-1931)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 17, S. 50, 2001, s. 473.

23 Rahmi Ali, *Anı ve Hikâyeleriyle Mehmet Hilmi 1902-1931*, Bakaş Yayınları 47, Gümölcine (Komotini) 2021, s. 12.

inkılabının diğer milletlere numune olması, her milletin Türkün yürüdüğü yolu bir zevkle, bir takdirle takip etmesi biz Garbi Trakyalı Türklere kıymetli dersler veriyor. Biz de Türküz. Bizim de aynı hislerimiz, aynı emellerimiz, hayata karşı aynı aşklarımız olduğu gibi, bizim de bu yeniliklere, yürüyüşlere, bu inkılâp esaslarına ihtiyacımız vardır. Garbi Trakyalı Türk de her taraftaki Türk gibi bunlara bigane kalmamıştır ve kalamaz. İlk hareketlerin Asya ortalarına kadar sızan cereyanları ve o kadar uzak ufuklara kadar yayılan akisleri, Garbi Trakya gibi yakın bir yere geçemez mi? O kadar uzaklardan görülen hakikat güneşi, bizim muhitimizden görülemiyor mu? Biz de medeniyet ve hayat ihtiyaçlarının verdiği tesirler altında değil miyiz? İşte bütün bunlar Garbi Trakyalı Türkü, Türkün ilminin ortaya attığı yeni yollara aşık etti.”²⁴

Mehmet Hilmi bir başka yazısında da “Türklük aleminde yeni yeni fikirler ortaya konmaktadır. Eski devrin yıkılmış enkazı bir kenara atılarak yeni temeller üzerine, yeni bir devir inşa edilmektedir... İşte biz Garbi Trakyalı Türklükler de bu kanunların tesirine tabi bir kitleyiz. Biz de Türküz. Bizim de kalbimizde milli imanımız, duygularımız olacaktır ve vardır” diyerek Türkiye’deki devrimlerin Batı Trakya Türkleri tarafından benimsenmesini istemektedir.²⁵

Türkiye’deki devrimlerin bu dönemde Mehmet Hilmi dışında önde gelen diğer savunucuları arasında yer alan Osman Nuri ve Hıfzı Abdurrahman da bu yöndeki düşüncelerini gazeteler yoluyla yaymaya çalışanlardır. Yine bu gazete üzerinden devrimler lehinde çalışmaların yanında, İskeçe Türk Gençler Yurdu’nun kurulmasından bir yıl sonra Gümölcine (Komotini) Türk Gençler Birliği de kurulmuş ve bu sayede devrimler lehinde taban genişlemiştir. Bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye Cumhuriyeti Gümölcine Konsoloslugu da bu mücadelenin yanında yer almış ve bu yöndeki çalışmalara desteğini esirgememiştir. Akdeniz, bu bağlamda, Gümölcine Türk Gençler Birliği’nin ekonomik durumunun düzeltilmesi için Başbakanlık’tan maddi destek istenildiğini belirtmektedir.²⁶ Şapka ve kıyafet konusunda yaşanan tartışmalar ve azınlık içindeki bölünme 3 Kasım 1928 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak Türkiye’de yürürlüğe giren Latin harflerinin kullanılması kararıyla daha da derinleşmiştir.

24 “Türk İnkılâbı ve Garbi Trakya Türkleri”, *Yeni Adım Gazetesi*, 10 Kanunusani (Ocak) 1929, S. 179, s. 1. Aktaran Erdem, agm., s. 161.

25 “Metin İman ve Sarih Zaviyet İsteriz”, *Yeni Adım Gazetesi*, 30 Teşrinisani (Kasım) 1929, S. 229, s. 1. Aktaran, Erdem, agm., s. 162.

26 Akdeniz, *age.*, s. 95.

Batı Trakya Azınlık Okullarında Harf Değişimi

Türkiye’de hayata geçirilen devrimlerin Batı Trakya’da da benimsenmesi yönünde ortaya çıkan eğilimin öncü isimleri, yeni harflerin Türkiye’de kabulünden hemen sonra Latin harflerinin Batı Trakya Türk toplumu tarafından da kabul edilmesi için mücadeleye başlamışlardır. Her ne kadar “Atatürk devrimlerini yaymak”, 1927 yılında kurulan İskeçe Türk Gençler Yurdu’nun amaçları arasında yer almış olsa da; Latin harflerinin Batı Trakya Azınlık okullarında kullanılması yönünde Batı Trakya’da devrimin ilk yıllarında -Bulgaristan Türk Öğretmenler Derneği/Birliği benzeri gibi- kurumsal bir talep ve girişim olmamıştır. Bu sebeple, Batı Trakya azınlık okullarında harf değişiminin hayata geçmesi, o dönem köy okulların kontrolünü büyük oranda elinde tutan velilerin ve değişikliğe olumlu bakan öğretmenlerin istekleri ve girişimleri ile gerçekleşmiştir. Bu girişimlerin yanında bu yöndeki düşüncel tartışmalar da gazeteler üzerinden devam etmiştir. Nitekim, bu mücadelenin öncü ismi Mehmet Hilmi Türkiye’de Latin harflerinin kabulünden kısa bir süre önce yeni harflerin benimsenmesi gerektiği yönünde çağrısını 13 Ekim 1928 tarihinde kaleme aldığı yazıda dile getirmiştir.²⁷ Söz konusu yazısında Mehmet Hilmi, Türkiye’de Latin harflerinin resmi kabulünden önce, yeni harflerin Batı Trakya’da da hayat geçirilmesi gerektiğini “Garbi Trakya Türkleri! Yeni Türk Yazısını Çabuk Öğreniniz, Öğretiniz!” ve “Türk Harflerini Bu Sene Okutunuz. Gelecek Seneye Bırakırsanız Çocuklarınızın Hayatından On Sene Çalarsınız. Köylüler, Siz de Muallimlere Böyle Emirler Veriniz” gibi ifadelerle/manşetlerle güçlü bir şekilde savunmuştur.²⁸

Yeni Türk alfabesinin Batı Trakya’da tartışıldığı 1928 yılının sonlarına doğru azınlık arasında da harf devriminin kabulü yönündeki eğilim yayılarak güçlenmeye başlamış ve kısa süre içinde Batı Trakya’da Arap harflerinden Latin harflerine geçişte ilk adım atılmıştır. İskeçe’ye bağlı Kireççiler Köyü Türk İlkokulu velileri ve öğretmenlerinin Arap harflerinden Latin harflerine geçmek için yaptıkları başvuruya olumlu yanıt alınmasıyla Kireççiler Türk İlkokulu Batı Trakya’da azınlık eğitiminde harf değişikliğinin gerçekleştiği ilk eğitim-öğretim kurumu olmuştur. Atatürk devrimlerinin Batı Trakya’da öncü isimlerinden İsmail Şahap 1970 yılında verdiği bir mülakatta, inkılâp hareketlerinde Edirne Öğretmen Okulu mezunlarından Mehmet Hilmi ve Osman Seyfi’nin etrafında

27 Erdem, agm., s. 164.

28 “Yeni Türk Yazısını Öğrenmek İsteyenlere”, *Yeni Adam Gazetesi*, 13 Teşrinievvel (Ekim) 128, S. 159, s. 2. Aktaran Erdem, agm., s. 167.

toplanan bir grubun büyük etkisinin olduğunu, yeni harflerle eğitime geçişin ise İskeçe Kireççiler Köyü'nün hükümete 1928'in sonlarına doğru yaptığı müracaat ve akabinde verilen müsaade ile başladığını belirtmektedir²⁹. Yeni harflere geçen ilk eğitim kurumu olan Kireççiler Türk İlkokulu'nun dikkat çeken özelliklerinden birisi şehirde olmaması sebebi ile o yıllarda devrimlere karşı olan kişilerin başında bulunduğu İslam Cemaat İdaresi'nin yönettiği ve kontrol ettiği okulların dışında kalması ile öğretmen kadrosunda Osman Seyfi, Baytar Mehmet Efendi gibi Türkiye'de eğitim almış kişilerin bulunmasıdır.

Latin harfleriyle eğitime geçilmesi yönünde İskeçe'de atılan bir diğer önemli adım aynı Mehmet Hilmi ve Osman Seyfi gibi Atatürk devrimlerinin Batı Trakya'da güçlü savunucusu ve Edirne Öğretmen Okulu mezunu Osman Nuri tarafından İskeçe ili merkezde Çocuk Yuvası isimli paralı okulun 1928 yılında açılması olmuştur.³⁰ Aabakke, bu okula gösterilen ilginin “eski biçim öğretmenlerin” kendi okullarında yeni harfleri kullanmalarını zorunlu hale getirdiğini söylemektedir.³¹

İskeçe ilinde yeni harflerle eğitime geçilmesi sonrasında benzer bir girişim de Gümülcine'de yapılmıştır. Yeni harflerle eğitim için Gümülcine'de bazı ailelerin yaptığı Gümülcine Hususi Türk Okulu'nun kurulması ve yeni harflerle eğitim için yaptıkları başvuruya Rodop valiliği 24 Kasım 1929'da olumlu cevap vermiş ve böylece yeni harflerle eğitim Gümülcine'de de başlamıştır. Okulun öğretmeni olarak görev yapan İsmail Şahap açılan bu okulun ilk ders yılında (1929-30) 5 erkek 2 kız toplam 7 yedi öğrencisinin olduğunu, daha sonra bu sayının 17'ye yükseldiği bilgisini paylaşmaktadır.³²

Devrimlerin ve Latin harflerin Batı Trakya'da benimsenmesi ve uygulanması yönünde görüşler her geçen gün daha da güçlenirken ve bu yönde yeni adımlar atılırken bu devrimlere karşı olanlar da muhalif görüşlerini ve mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Tsitselikis, Yunan yetkililerinin Latin harflerin kullanılmasına izin vermelerinin azınlığın elit muhafazakar kesiminde güçlü bir tepki oluşturduğunu hatta Mustafa Sabri'nin Latin harflerinin kullanılmasına karşı fetva yayımladığını

29 “Batı Trakyada Türk İnkılabları Nasıl Başladı? Bunların Öncüleri Kimlerdi?”, *Akn*, 24 Ağustos 1970, s. 1.

30 Rıza Kırılı Dökme, “Batı Trakya Türklerinde Tarihi Simalar”, *Gündem*, 20 Mayıs 1997, s. 9.

31 Aabakke, *age.*, s. 130.

32 Batı Trakyada Türk İnkılabları Nasıl Başladı? Bunların Öncüleri Kimlerdi?”, *Akn*, 24 Ağustos 1970, s. 4. Aabakke ise çalışmasında okulun ilk eğitim-öğretim yılındaki öğrenci sayısını 8, okul izin tarihini de 11 Kasım olarak bildirmektedir. Bk. Aabakke, *age.*, s. 130.

belirtmektedir.³³ Mustafa Sabri Efendi'nin de yazılar yazdığı *Yarın* gazetesi fikir bazında devrimlere karşı görüşlerin dile getirildiği bir zemin olurken, ilgili yasa gereğince şehirdeki azınlık ilkokullarının, öğretmen görevlendirmeleri de dahil olmak üzere yönetim ve denetiminden sorumlu Vakıf İdareleri ile Müftülükler de bu mücadelenin yürütülmesinde öne çıkan kurumlar olmuştur. Bu sebeple Latin harflerinin kullanılmasının yaygınlaşması kadar bu kurumların yönetimlerinde kimlerin olması gerektiği konusu o yıllarda Batı Trakya azınlığı ile Türkiye ve Yunanistan arasında da tartışma doğuran konulardan olmuştur.

Yarın gazetesinde harf değişikliğine karşı yazılan yazılardan birinde Latin harflerinin Batı Trakya'da kullanılmasının neden uygun olmadığı anlatılmaktadır. Yazıda, *Yeni Adım* gazetesi Türkiye'de kabul edilen Latin harflerinin Batı Trakya Müslümanları arasında da kabul edilip İslam mekteplerinin eğitiminde kullanılmasını teşvik etmesi sebebiyle eleştirilmekte ve bu konudaki yazıların Batı Trakya'nın 'efkâr-ı islamiyesine' [islami anlayış, düşünüş tarzına] aykırı olduğu savunulmaktadır. Aynı yazının devamında İslam mekteplerinde çocuklarına Kur'an okuyacakları harflerle eğitim vermek Müslüman cemaatlerin ve anne babaların vazifesidir denmektedir.³⁴ Latin harflerinin kullanılmasına karşı dile getirilen görüşlerde dikkat çeken husus bu yeni harflerin dinsizlikle benzer tutulmasıdır. Bu bağlamda, yeni harflerin kabulünün çocukların dinsiz yetişmesine sebep olacağı vurgusu ailelere devamlı hatırlanılmakta ve bu yeni harfleri savununlar da "dinsiz Türkler" terimiyle tanımlanmaktadır. Buna benzer bir yazıda yeni harflere karşı olmak şu ifadelerle anlatılmıştır:

"Müslümanlar oyuncak değildir; Türkiye'nin dinsiz inkılaplarına ayak uydurmaya çalışan ve tabii olduğu hükümetten memnun olan Batı Trakya halkını hükümetinden soğutmak isteyenler İslam mekteplerinde Latin harflerinin kullanılması konusunda yayınlar yapmış ve hükümete müracaat etmişler. Buna karşılık Batı Trakya müftülükleri ve cemaat reislerin de hükümete bir mazbata sunmuşlar. Dilekçede Latin harfleriyle Kur'an okuyup yazmanın mümkün olmadığı ve okullarda eğitimde bu harflerin kullanılmasının Yeni Türkiye'de olduğu gibi dini bağları kesmek anlamına geleceği vurgulanmış. Dış tesirlerle dinimize saldırıp hislerimizi inciten bu akımların engellenmesi isteniyor hükümetten."³⁵

33 Tsitselikis, *age.*, s. 453

34 "Latin Harfleri ve Müslüman Efkar-ı Umumiyesi", *Yarın*, Teşrin-i Sani (Kasım) 1928, s. 1.

35 *Yarın*, 7 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1928, s. 1.

Azınlık toplumunda yaşanan bölünmenin ve tartışmaların ilk yıllarında eski Türkçeciler eğitimde güçlü konumlarını korurlarken; her geçen gün zaman Latin harfleri lehinde ilerlemeye başlamıştır. Özellikle Yunan yetkilerinin o dönemdeki Türkiye-Yunanistan dostluğunun da etkisi ile yeni harfleri savunanların mücadelelerine sınırlayıcı müdahalelerde bulunmamaları, yeni harflere karşı olanlar arasında giderek memnuniyetsizlik oluşturmuş ve tepkilere neden olmuştur. Bu durum *Yarm* gazetesindeki bir başka yazıda aşağıdaki şekilde dile getirilmiştir:

“Daima Ankara Hükümetinden aldıkları ders, kuvvet ve telkin ile hareket ettikleri gibi bugünlerde her zamandan ziyade faaliyette bulunan Garbi Trakya'nın Kemalist Türkleri Müslüman mekteplerinde Latin harf ile tedrisat icrasına Yunan hükümetinden müsaade aldıklarını sevine sevine neş ve ilan etmekle bitiremiyorlar.. Telaşa gerek yok, Ankara Hükümeti buralarda mekteplerin İslami geleneklerini bozamayacak. Latin harfine müsaade almak yetmez güçleri yetiyorsa Yunan hükümetine İslam yazısını yasaklatsınlar. Buradaki mektepler iki yazıyı birlikte kullanamaz, İslam yazısını da bırakamazlar. Ya Müslümanlığı bırakmağa ya da Latin harflerini bırakmağa mecbur olurlar.”³⁶

Yazının yazıldığı tarih Venizelos'un iktidarda olduğu, Türk-Yunan ilişkilerinin giderek güçlendiği ve bu sebeple Türkiye açısından sınır dışında yeni harf devriminin yerleşmesi dahil olmak üzere devrimlere karşı olanların etkilerinin azaltılması, Türkiye aleyhine faaliyet gösteren 150'liklerin sınır dışı edilmelerinin istenmesi için de uygun bir dönemdir. Bu bağlamda, Türkiye bu yönde isteklerini artırırken, şehirdeki azınlık ilkokullarının yönetiminden sorumlu Cemaat İdareleri'ne de devrimlerden yana olan kişilerin atanması için çalışma yürütülmüştür. Oysa, bu tarihe kadar, Katsikas'ın ifade ettiği gibi, Yunanlı yetkililer özellikle 1920'ler boyunca, Batı Trakya azınlığının dini bir azınlıktan ulusal Türk azınlığına dönüşmesi ve ileride Yunanistan'ın sınır bütünlüğüne tehdit oluşturabilecek olması korkusu ile ekseriyetle muhafazakar grubun yanında yer alarak Kemalist Türkiye'nin yaptığı devrimlerin yayılmasını istememişlerdir.³⁷ Bununla birlikte, dönemin azınlık milletvekillerinin tüm azınlık ilkokullarında Arap harflerinin kaldırılıp yerine Latin harflerinin kullanılmasının zorunlu olması isteği kabul görmemiş; bazı ilkokullar Arap harflerini bazıları da Latin harflerini kullanmaya

36 “Latin Harflerini Kabul Etmenin Manası”, *Yarm*, 22 Mart 1929, s. 1.

37 Stefanos Katsikas, *Hostage Minority: The Muslims of Greece (1923-41)*, haz. Benjamin C. Fortna, Routledge 2013, s. 162.

devam etmişlerdir.³⁸ Nitekim, dönemin Gümölcine müftüsünün de imzacıları arasında yer aldığı ve yeni harflerden yana girişimlerin şikayet edildiği mektuba cevaben Yunan Dışişleri Bakanlığı tarafından, Yunanistan'ın Müslümanların hangi alfabeyi kullandıklarıyla ilgilenmediği, azınlığın istediğini seçmekte özgür olduğu belirtilmiştir.³⁹ Kendisi de eski harflerle eğitim yapan Gümölcine Şehreküstü İlkokulundan mezun olan Koca (Hakses), Yunanistan'ın hiçbir zaman bu ikililiği gidermek gibi bir düşüncesi olmadığını, aksine bu anlaşmazlıkları kendi lehine kullandığını söylemektedir.⁴⁰

Azınlık ilkokullarında bu bölünmüşlük ve taraflar arasında tartışmalar devam ederken; Türkiye'nin girişimleri ve Türk-Yunan dostluğunun yarattığı olumlu ortam neticesinde Latin harfleri ile eğitime karşı olan grubun önde gelenlerinden Sabri Mustafa Efendi başta olmak üzere 150'liklere mensup kişiler Türkiye'nin isteği doğrultusunda sınır dışı edilmiştir. Bu karar Birleşik Krallık Atina Büyükelçiliği'nin Yunanistan'la ilgili 1931 yılı raporunda, Türkiye ile olan dostluğa bir jest olarak Yunanistan tarafından Nisan 1931 tarihinde anti-Kemalistlerin Trakya'dan (Batı) sınır dışı edildikleri belirtilmektedir.⁴¹

Bu kişilerin önce Batı Trakya'dan sonra da Yunanistan'dan sınır dışı edilmeleri ile Batı Trakya Türk azınlık eğitiminde Arap ve Latin harfleri üzerine ortaya çıkan bu bölünme ve mücadelede önemli bir dönüm noktasıdır. Bu gelişmeyle beraber süreç yeni harflerden yana olanların lehine değişmiştir. Aarbakke'nin aktardığına göre, İsmen İnönü 1931 yılında gerçekleştirdiği Atina ziyaretinde Türkiye firarilerinin bölgeden uzaklaştırılması sonrası azınlık ilkokullarının yarısının Latin harflerini kabul ettiği yönünde bilgilendirilmiştir.⁴² 1931 tarihinde yaşanan sınır dışı gelişmesinden sonra dengeleri değiştiren bir diğer adım da bölge valisinin kararı ile devrimlerden yana olan kişilerin vakıf idarelerine atanmaları olmuştur. Bu durum, Latin harflerinden yana olanlara büyük bir maddi imkân yaratmakla kalmamış, şehir okullarında yeni harflerle eğitime geçilmesinin yolunu açmıştır. Bunun sonucunda, kendi imkanlarıyla eğitime devam eden İskeçe ve Gümölcine'de kurulan özel ilkokullar kapatılarak öğretmenleri de Cemaat okullarında ders vermeye başlamışlardır. Bu gelişme, Latin harflerinden

38 Aabakke, *age.*, s. 130.

39 Katsikas, *age.*, s. 162.

40 Mehmet Koca (Hakses), *Gümölcine Şehreküstü İlk Mektebi*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2021, s. 33.

41 TNA, FO., 371/15970.

42 Aabakke, *age.*, s. 130.

yana olanlar için büyük bir kazanım olurken, eski ya da Arap harfleriyle eğitime devam etmek isteyen okullar için başta maddi anlamda zorluklar olmak üzere çeşitli güçlükler doğurmuştur. Koca, Cemaat İdareleri'ne atanan ve devrimlerden yana olan kişilerin yeni harflerin kabul edilmemesini Türkiye'deki devrimlere bir nevi baş kaldırma olarak gördüklerini ve vakıfların gelirlerini adil dağıtmayarak muhafazakâr okullardan maddi desteği çektiğini, yeni harfleri kabul etmeyen okulların cemaat binalarından çıkarıldığını belirtmektedir. Böylece, Koca'nın ifadesiyle muhafazakâr kesim okulları yıllarca süren ekonomik zorluklar altında eğitimlerini sürdürmüşlerdir.⁴³ Devam eden yıllarda, Latin harfleriyle eğitim yapan azınlık ikokullarının sayıları arttıkça Arap harfleriyle eğitim yapanların sayısı azalmıştır ve 1990'ların sonlarından itibaren Arap harfleriyle eğitim tamamen son bulmuştur.

Sonuç

Türkiye'de Latin harflerinin kabulü ve sonrasında yeni alfabenin yerleşmesine yönelik gelişmelerden ciddi şekilde etkilenen ve sadece Yunanistan'ın Batı Trakya Bölgesi'nde ikamet eden azınlık çocuklarının kayıt olabildiği Batı Trakya Türk Azınlık Okulları, kendine özgü yönetim şekli ve iki dilli bir eğitim modeliyle tüm sorunlarına rağmen günümüze değin eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür.

Lozan Anlaşması sonrasında azınlık okulları statüsünde Yunan eğitim sistemine dahil olan bu okullar, savaş ve yokluk sebebi ile oldukça zor dönemlerden geçmiştir. Diğer taraftan azınlık üyeleri tarihi ve kültürel bağlarla bağlı oldukları Türkiye'de kabul edilen devrimler sebebi ile kendilerini zor bir tercihin ortasında bulmuşlar, devrimlere karşı olanlar ve devrimleri kabul edenler bölünmesi ortaya çıkmıştır. Bu bölünme Harf devrimiyle daha da büyümüştür. Özellikle, Türkiye'den devrimlere karşı olanların ve sınır dışı edilen bazı 150'liklerin Batı Trakya Bölgesi'ne yerleşmeleri ve burada Türkiye karşıtı faaliyetlerinde azınlık üyelerini de etkilemeleri sonucu bu ayrışma daha da derinleşmiştir.

Latin harfleri ile eğitime karşı güçlü bir direncin görüldüğü 1920'li yılların sonlarında Edirne Öğretmen Okulu mezunu öğretmenlerin öncülüğünde İskeçe Kireççiler Türk İlkokulu'nun 1928'in sonlarından itibaren yeni harflerle eğitime geçmesine ilaveten Gümölcine ve İskeçe'de Latin harflerle eğitim veren özel ilkokulların eğitime başlaması ile 2000'li yıllara değin sürecek yeni ve eski Türkçeciler bölünmesinin de temeli atılmıştır.

43 Koca (Hakses), *age.*, s. 31-33.

Batı Trakya azınlık eğitiminde ortaya çıkan bu ayrışmada, Yunanistan en başından eski Türkçe'nin son bulduğu döneme kadar her iki alfabe ile eğitimin sürdürülmesine engel teşkil edecek müdahalelerde bulunmamış olmakla birlikte, zaman zaman Arap alfabesiyle eğitimin sürmesini desteklemiştir. Bu desteğin nedenleri olarak çok sayıda görüş dile getirilmekle beraber öne çıkan önemli sebeplerden biri, özellikle sorunun ortaya çıktığı ilk yıllarda, azınlığın uluslararası hukuktan kaynaklanan eğitim haklarına müdahaleden kaçınmak olurken, daha sonraki yıllarda giderek güçlenen azınlığın Türk kimliği vurgusunun elimine edilmesi ve azınlık eğitiminin Türkiye'nin doğrudan etkisi altında bulunduğu görünümünün önüne geçilmesi isteği diğer sebepler olarak görünmektedir. Sebepler yıllar içinde değişmiş olsa da Batı Trakya azınlık ilkokullarında her iki alfabe ile eğitim uzun yıllar devam etmiş ve bazı azınlık çocukları Arap harfleriyle (Osmanlıca) ilkokul eğitimlerini tamamlamışlardır. Türkiye'nin de önemli desteğiyle Latin harfleriyle eğitim her geçen gün daha yaygınlaşmış ve sonunda azınlık okullarında kullanılan tek alfabe olarak kalmıştır.

Kaynaklar

Aarbakke, Vemund, *The Muslim Minority of Greek Thrace*, Bergen Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bergen 2000.

Abdurrahman, Sebahattin, *Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, Tarih Vakfı, İstanbul 2019.

Alexandris, Alexis, *The Greek Minority of İstanbul and the Greek-Turkish Relations 1918-1974*, 1983.

Ali, Rahmi, *Am ve Hikâyeleriyle Mehmet Hilmi 1902-1931*, Bakes Yayınları 47, Gümölcine (Komotini) 2021.

“Batı Trakya'da Türk İnkılabları Nasıl Başladı? Bunların Öncüleri Kimlerdi?”, *Akın*, 24 Ağustos 1970.

Hüseyinoğlu, Tefik-İmamoğlu, Mehmet, *Yunanistan'da Başmüftölük, Müftölükler ve Müftüler*, Bakes Yayınları: 32, Gümölcine (Komotini) 2018.

Ali, Rahmi, *Ebced'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türkleri'nde Eğitim*, BAKES Yayınları 27, Gümölcine (Komotini), 2015.

Akdeniz, Melih, *Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930-1981)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2018.

Boyar, Ebru-Fleet, Kate., “A Dangerous Axis: The 'Bulgarian Müftü', the Turkish Opposition and the Ankara Government, 1928–36”, *Middle Eastern Studies*, C 44, S. 5, Eylül 2008, s. 775-789.

Erdem, Nilüfer, “Mehmet Hilmi'nin Yeni Adım Gazetesi'nde Batı Trakya Türkleri'nin Yeni Türk Alfabeti'ne Geçmesi İçin Verdiği Mücadele”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 14, S. 2, Aralık 2012, s. 157-178.

Eren, Halit, *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul 1997.

Katsikas, Stefanos, *Hostage Minority: The Muslims of Greece (1923-41)*, haz. Benjamin C. Fortna, Routledge 2013.

Kırlı Dökme, Rıza, “Batı Trakya Türklerinde Tarihi Sımlar”, *Gündem*, 20 Mayıs 1997.

Klapsis, Antonis, “Turkey's search for a new foreign policy, 1923-1925: the view of Greek diplomacy”, *Balkan Studies*, C 46, 2007, s. 81-98.

Koca, (Hakses), Mehmet, *Gümülcine Şehreküstü İlk Mektebi*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2021.

“Latin Harfleri ve Müslüman Efkâr-ı Umumiyesi”, *Yarın*, Teşrin-i Sani (Kasım) 1928.

“Latin Harflerini Kabul Etmenin Manası”, *Yarın*, 22 Mart 1929.

Oran, Baskın, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Ankara 1986.

Ortaylı, İlber, “Harf Devrimi”, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/harf-devrimi-41938739>, son erişim tarihi: 28.03.2022.

Öksüz, Hikmet, “Batı Trakya Türk Basımında Atatürkçü Bir Gazete İnkılâp (1930-1931)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 17, S. 50, 2001, s. 473-490.

Tsitselikis, Konstantinos, *Old and New Islam in Greece: From Historical Minorities to Immigrant Newcomers*, Martinus NIJHOFF Yayınları, Laiden-Boston 2012.

Tsitselikis, Konstantinos- Mavrommatis, Giorgos, *Turkish: The Turkish Language in Education in Greece*, Mercator-Education, Leeuwarden 2003.

TNA, FO., 371/15970.

“Turks under Greek Rule: Tension Growing More Acute”, *Sheffield Independent*, Kasım 1928.